

Geçmişle hesaplaşma siyasetçilere bırakılamayacak kadar önemlidir

FATİH GÖKHAN DİLER

fgdiler@agos.com.tr

Uluslararası Hrant Dink Ödülü'nün beşincisi Türkiye'den Cumartesi Anneleri ve Sırbistan'dan İnsani Hukuk Merkezi kurucusu, insan hakları avukatı Natasa Kandic'e layık görüldü. Kandic, 1992'de Belgrad'da kurduğu İnsani Hukuk Merkezi'nin yöneticiliğini sürdürüyor. Sosyal hizmet uzmanı iken avukatlık mesleğine geçti. Kariyerine eski Yugoslavya devlet başkanı Josip Broz Tito'ya muhalif olarak başladı. Yirmi yılı aşkın süredir, Batı Balkanlar'da temel insan haklarının güçlü sözcüsü olarak çalışmalarını sürdürüyor. Bosna Savaşı sırasında yaşanan gerçekleri ortaya çıkarmak için yürüttüğü çalışmalarla bilinen Kandic, ülkesinde hem yöneticilerin hem de milliyetçilerden yoğun tepki aldı. Savaş sonrası dönemin zor koşullarına rağmen yılmadan gerçekleri ortaya çıkarmaya çalıştı ve yaraların sarılması için mücadelesine devam ediyor.

• 'Geçmişle hesaplaşmak' ifadesinden ne anlamamız gerekiyor?

'Geçmişle hesaplaşmak', her zaman yaşanan adaletsizlikle hesaplaşmak anlamına gelir. Ayrımcılık, ırkçılık ve diğerleri de bu anlama dahildir. Zordur, kabul ediyorum fakat aynı zamanda tek yoldur. İnsanlara bu yönde adım attırmak zordur. Zaman ister, siyasetçilerle kavga etmek gerekir, çünkü her zaman geçmiş önemli kılmak ve onu siyasi çıkarlarına uygun şekilde kullanmak isterler. Çok az sayıda siyasetçi geçmiş, gelecek adına ders alınması gereken bir şey olarak algılar. Bu ne yazık ki dünyanın her yerinde, aynı zamanda Türkiye'de de böyle. Almanlar gibi geçmişin yarattığı ağır yükten kurtulmayı başaranlar da var.

• Peki, eski Yugoslavya ülkeleri için 'geçmişle hesaplaşma' ne anlama geliyor?

Eski Yugoslavya ülkelerinde geçmişin değeri çok büyük, çünkü savaştan 20 sene sonra artık bu bölgede herkesin birlikte yaşadığı dönemi bilmeyen yeni bir kuşak var. İnsanların eski dönemlerde beraber güzel hayatlar yaşadığını, komşunun düşman değil dost olduğu zamanları bilmiyorlar. Komşuna düşman olarak bakmak yeni kuşağı ve toplumu çok etkiledi. Onların siyaseten yapılan yorumları değil, geçmişle ilgili gerçekleri öğrenmeleri çok önemli. Ancak bunun olması çok zor, çünkü dünyanın her yerinde siyasetçiler gerçeklerle değil görüşlerle, yorumlarla ve buna benzer şeylerle uğraşmayı tercih ederler.

• İnsani Hukuk Merkezi'nin faaliyetlerinden bahsedebilir misiniz?

Geçen 20 yıla bakınca sıradan halkla, savaşın

sıradan kurbanlarıyla ilgili pek çok gerçeğe ulaştık. Aynı zamanda komutanlar, askerler, polisler ve alınan kararların arkasındaki diğer devlet yöneticileriyle ilgili verileri de ortaya çıkardık. Yereldeki savaş suçları davalarıyla başladık. Sivil toplum olarak bu davalara önemli itirazlar sunduk ve eleştiriler getirdik. Savaş yaşamış sıradan insanlar için suçun yeri, zamanı, toplu mezarların mevkiini tespit etmek çok önemliydi. Sivil toplum olarak, nihayetinde bir tür 'geçmişle hesaplaşma komisyonu' oluşturma noktasına geldik.

• REKOM girişiminden bahsediyorsunuz...

Bu 2005'te ortaya attığımız bir fikirdi, daha sonra diğer insan hakları örgütleri ve diğer kayıp yakını örgütleri bu fikri desteklediler. 25 yıllık dönem sonrasında kayıp yakınlarının beklentilerini karşılamak, onlar için neyin en önemli olduğunu bilmek için çalışmalar yaptık ve 2011'de bu girişimin çatısını oluşturduk. Böylece yeni bir döneme girmiş de olduk. Bundan son-

Natasa Kandic
FOTOĞRAF • BERGE ARABIAN

“ Birlikte yaşayabileceğimiz bir gelecek gerçekleri bilmemize bağlıdır. Geçmiş olmadan demokrasinin hiçbir teminatı yoktur. Geleceği şekillendirmek geçmişi bilmeyi gerektirir. ”

raki mücadele siyasetçilerin, bu girişimin resmiyet kazanması yönünde ikna edilmesiydi. Bir sivil toplum girişiminden çıkıp bölgesel bir komisyon halini almasından bahsediyorum. 2 sene önce REKOM bünyesindeki 29 avukat olarak, iletişim kurmak ve kamuoyunu harekete geçirmek için bu yola çıktık. Siyasetçileri ikna edebilmek için 2 yıl gerekti ve sonunda kısa süre önce, 6 Eylül günü bu yönde siyasetçilerle ilk resmi toplantımızı gerçekleştirdik. Bir sonraki buluşma ise Ekim ayında. Sivil toplum olarak kayıplara ve sorumlulara ilişkin bilgilerin ortaya çıkması için elimizden geleni yapmaya devam edeceğiz. Özellikle kurbanların tam kaydını ortaya koymak isimlerin listelenmesi çok önemli. Ama şunu söylemeliyim, resmi bir kurumun açık bir şekilde tüm kurbanları kabulleniyor olmasının yerini hiçbir şey alamaz. İlk defa REKOM gibi önümüzde bunu sağlayabileceğimiz, siyasetçilerin kabul ettiği hukuki zemini olan bir mekanizma ortaya çıktı. Bu

konuda iyimserim ama siyasetçilerin bir konuyu sürünce mede bırakmayı ne kadar iyi bildiklerini de aklımın bir köşesinde tutuyorum.

Bosna Hersek'te REKOM'la ilgili bir organizasyon başladı. Bugün için, bizim de katılmaya karar verdiğimiz, geleneksel bir maraton Saraybosna'da gerçekleştiriliyor. REKOM logolu elbiseler giyinen 200 kişi bu organizasyona katıldı ve bu Zagreb, Karadağ ve Slovenya'da, gelecek sene de Sırbistan, Makedonya ve Kosova'da tekrarlanacak. Yeni yaklaşımımız REKOM ve benzeri oluşumları desteklemek yönünde. REKOM bizim geçmişin karanlığından çıkışımızı sembolize ediyor. Yargılamalar önemli olsa da hukuki kararlar bazen çok tehlikeli olabiliyor. Suçları engellemenin yolu gerçeklere, bulundukları yerde ulaşmak ve yaşanan acılara saygı göstermek, toplumda bu yönde bir bilinç yaratmaktan geçiyor. Yoksa Balkanlarda 50 yılda bir aynı suçlarla karşılaşılıyor.

• Mahkemelerce delil kabul edilen belgeler, video görüntüleri ortaya çıkardınız, nasıl bir yöntem izlediniz?

Kötü muamele anlamına gelen eylemlerin, bu kapsamda da kayıp kişilere ilişkin kanıtların belgelanmesi çok net bir metodoloji gerektirir. Pek çok vakânın tanığı olmadığı gibi bilgiler bunları paylaşmak istemeyen kurumların elinde bulunuyor. Ayrıca Yugoslavya'nın dağılması sonrası ortaya çıkan ülkelerde akabeti hakkında hiçbir bilgi olmayan 11 bin kişi halen kayıp. Bu kişilerden geriye kalanlar ve onları son defa gören kişiler hakkında pek çok bulgu var. Bu noktada, bölgesel komisyonun gerçekleri ortaya çıkarmakta daha güçlü olacağını, çünkü kimliklerinin gizli tutulması halinde insanların komisyona bilgi verdiğini umuyoruz. Konusunda uzman pek çok araştırmacı yerinden çalışmalarda bulunup, bilgiler defalarca çeşitli kanallardan titizlikle teyit ediliyor. Tanık-

lıklar çok önemli. Çok hassas bir konu olduğu için gönüllü olarak çalışmak isteyenleri kabul etmiyoruz. Şu an hem Kosova'da hem de Sırbistan'da birimi olan, geniş kadrolu bir kuruma dönüştük.

• Savaş suçlusu Ratko Mladic tutuklandığında, "Bu, tarihsel ve siyasi olarak savaştan sonra gerçekleşmiş en önemli olay" demiştiniz. Bu kararı veren ise Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi. Sizin için bu mahkemenin önemi nedir?

Mahkeme'nin kurulması çok önemliydi, çünkü Mahkeme'den önce eski Yugoslavya'daki yetkililer organize olamıyorlardı. Mahkeme bu durumu değiştirerek polis, asker ve paramiliter grupların varlığı ve müdahalesi hakkında belgeler topladı. Fakat bu seneki gelişmeler Mahkeme'nin tutumunu değiştirdiğini ortaya koyuyor. Mahkeme verilen emirlerden dolayı kimlerin sorumlu olduğuna ilişkin doktrinini değiştirdi ve pek çok general temyiz aşamasında serbest bırakıldı. Artık Mahkeme'nin yaklaşımı değişti ve insani hukuk anlamında uluslararası adaleti sağlayacağı inancıyla Mahkeme'nin kurulmasını destekleyen bizler artık bu anlamda adalete katkı sağlamayan kararlarla karşılaşmıyoruz. Çünkü biz sıradan faillerin bu suçların gerçek sorumluları olmadığını biliyoruz. Söz konusu suçlar devlet tarafından organize edildi. Ancak, generaller sorumluluktan kurtarılırken sıradan failler sorumlu tutuluyor. Bu adalet değildir. Pek çok uzman, hukukçu, akademisyen ve insan hakları savunucusu artık, değişen

'Hırvatistan'daki kurbanların isimlerini belirlemek için çalışıyorum'

"İnsani Hukuk Merkezi çok güçlü bir organizasyon. Bu yola çıkarken asıl amacım yaşananları belgeleyerek, resmi kurumların keyfi yorumlarını engellemektir. Hırvatlar, Arnavutlar, Bosna'da yaşayan Müslümanlar ve tabii ki Sırp, hepsiyle ilgili gerçekleri ortaya koymak için çabaladık. İHM bölgede sınırları geçmek konusunda sorun yaşamayan tek kurumdur. Kosova'da da bize karşı büyük saygı duyulur. Orada yaşamını yitirenlerin isimlerini, hayatlarına ilişkin notları ve yöredeki ortamı aktardığımız bir kitap hazırladık; üç tane si de yolda. Kosova ve Sırbistan'daki sivil toplum, kitapları oldukça olumlu karşıladı ve objektif bir rapor şeklinde yorumladı. Şimdi Hırvatistan'daki kurbanların isimlerini belgelemek için çalışıyorum."

Kandic, Agos sakinlerinden Maro'yla

Geçmiş, hiçbir zaman ölmez. Hatta hiçbir zaman geçmiş olmaz.

WILLIAM FAULKNER

standartların komutanların hâkimlerle politik anlaşmalar yapmasına imkân tanıdığını düşünüyor. Bazı uzmanlar bunun Mahkeme'nin Amerikan standartlarının etkisinde kalmasından kaynaklandığı fikrinde.

• Türkiye'nin de hesaplaşması gereken bir geçmişi var. Ermeni Soykırımı, Kürt sorunu, darbeler... Ancak bugün bu konulardan habersiz yeni bir nesil var. Böyle bir durumda geçmişle hesaplaşmak nasıl mümkün olacak?

Siyasi irade olmadan çok zor bir durum... Yugoslavya'nın yıkılmasından sonra ortaya çıkan ülkelere ilişkin deneyimimiz bize insan hakları örgütlerinin geçmişten bahsedilen seminerler düzenlemesinin yeterli olmadığını gösterdi. Okullardaki müfredatın değiştirilerek bizden başkalarının yaşadıkları acılara, kayıplara, soykırıma ilişkin tartışmalar yapılması gerekli. Bugün için bazı açılımlar olsa da Türkiye'de Ermeni Soykırımı gibi örtülme istenen konular var. Bu konuların kamusal alanda tartışılması gerekli ve önemli... Başkalarının deneyimleri, devletin aktif katılımı olmadan sivil toplumun sadece bazı adımları atabileceğini gösteriyor. Birlikte yaşayabileceğimiz bir gelecek gerçekleri bilmemize bağlıdır. Geçmiş olmadan demokrasinin hiçbir teminatı yoktur. Geleceği şekillendirmek geçmişi bilmeyi gerektirir.

• Genelkurmay Başkanı Ljubisa Dikovic, 2012'de size dava açtı. Sebebi ise Genelkurmay Başkanı'nı Kosova'da işlenen savaş suçlarında sorumluluk taşıyor olduğunu iddia etmenizdi. Ljubisa Dikovic Dosyası, savaş suçları hakkındaki tartışmaları Sırbistan'da yeniden başlattı. Savaşta alınan kararlara itiraz etmeyen biri nasıl hâlâ ordunun başında olur?

Bu konuyla ilgili gurur duyuyorum. Topladığımız bilgiler 500'den fazla Arnavut'un öldürülmesi dâhil olmak üzere siviller karşı pek çok suçun Dikovic'in verdiği emirler sonucunda işlendiğini ortaya koyuyor. Eski hükümet onu koruyordu. Sırbistan'daki politikacılarımız Arnavutlar ile ilgili sorunlar yaşadıklarından onların öldürülmesini çok ciddi bir suç olarak görmüyordu. İHM için bu en yüksek sorumluluğu emri veren komutanın taşıdığı bir suçtur. Şu an hükümet değişmiş olmasına rağmen o hâlâ ordunun en tepesinde. Askerin yaklaşımında bir değişiklik olmadı ve Mahkeme'nin yeni kararlarının ardından komutanların yaptıklarının bedelini ödeyeceğine dair hiçbir umut kalmadı. Bu dosyanın ardından yeni politikacıların cinayetlere ilişkin daha ciddi bir tutum alması gerekecek.